

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 024:324.15 (477.7)

Т.В. Сидоренко

РОЗВИТОК КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ПІВДНЯ УКРАЇНИ В 20-30-і РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті аналізується особливість культурно-просвітницької діяльності бібліотек Півдня України у 20-30-і рр. ХХ ст. Визначені форми культурно-просвітницької роботи бібліотек, дана соціокультурна характеристика означеного періоду.

Ключові слова: культурно-просвітницька діяльність, масова робота, бібліотека, Південь України.

Т.В. Сидоренко

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК ЮГА УКРАИНЫ В 20-30-е ГОДЫ ХХ СТОЛЕТИЯ

В статье проанализированы особенности культурно-просветительской деятельности библиотек Юга Украины в 20-30-е гг. ХХ ст. Определены формы культурно-просветительской деятельности библиотек, дана социокультурная характеристика данного периода.

Ключевые слова: культурно-просветительская деятельность, массовая работа, библиотека, Юг Украины.

Т.В. Sydorenko

THE DEVELOPMENT OF CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF LIBRARIES IN THE SOUTH OF UKRAINE IN THE 20S AND 30S YEARS OF THE 20TH CENTURY

The article analyses the features of cultural and educational activities of libraries in the south of Ukraine in the 20s and 30s years of the 20th century. The forms of cultural and educational activities of libraries are determined, sociocultural characteristic of the designated period is given.

The purpose of the article is to reveal the nature of cultural and educational activities of the libraries of the South of Ukraine in the 20-30-ies years of the 20th century.

The methods of research cultural and educational activities that have been used: retrospective, chronological, comparative, analytical.

The forms of involvement to systematic reading of certain sections of the population have been defined. This article considers the activities of the consulting and information office in Mykolaiv Central library. The paper emphasizes the correlation of cultural and educational activities with the objectives of libraries. The author provides links to publications of 20-30-ies years about the state of library funds in the languages of national minorities. The article presents the forms of the distribution of regional knowledge, the creation of regional departments in libraries. The author characterizes the work on the political education of libraries for children and school libraries. The paper considers the reorientation of activities for the general reader, the work on the political education, activities with ideological education of the masses. The article defines conditions that have influenced the intensification of cultural and educational activities of libraries, the diversity of their forms.

The practical significance. Data of research can be used in the preparation of theoretical works on the history and theory of librarianship in the South of Ukraine, in the educational programmes and courses «History of Ukrainian culture», «History of library science», «Librarianship», «Social communications», «Information service», «Library regional ethnography», «Advertising of information resources», in special courses and seminars in the humanitarian universities, in further studies of cultural and educational activities of institutions in the South of Ukraine.

Keywords: cultural and educational activities, mass work, library, the south of Ukraine.

Невід'ємну частину вивчення процесу розвитку вітчизняної бібліотечної справи становлять дослідження щодо функціонування бібліотек на різних історичних етапах. Осмислення здобутків та ролі культурно-просвітницької діяльності (КПД) бібліотек у 20-30-і рр. ХХ ст. сприятиме виявленню ролі та місця бібліотек у культурному розвитку Півдня України. Умови формування сучасного комунікаційного простору визначають необхідність простежити цей процес для комплексної характеристики КПД бібліотек другої половини ХІХ – першого десятиліття ХХІ ст., охарактеризувати з позицій новітнього аналізу історичного минулого діяльності бібліотек даного регіону.

Окремі дослідження культурно-просвітницької діяльності бібліотек здійснені вітчизняними дослідниками Г. Бородіною, Н. Захаровою, Р. Кірою, Л. Одиною, Н. Малиновською, Н. Солонською та ін., а також зарубіжними дослідниками Р. Ахметзяновою, Т. Івановою, Т. Кім, Н. Степановою.

Надаючи належне проведеним дослідженням, слід відзначити необхідність більш детального вивчення саме КПД бібліотек Півдня України у 20-30-і рр. ХХ ст.

Мета статті – розкрити характер КПД бібліотек Півдня України в 20-30-і рр. ХХ ст.

Після проголошення самостійності України 1917 р. почалася розбудова національно-культурної сфери українського суспільства. У відозвах до українського народу та в резолюції Українського національного конгресу оголошувалися пріоритетними завдання відродження української мови, культури, освіти та науки, створення мережі національних установ та закладів з метою загальнокультурного виховання та освіти народу на національно-державних засадах [1, 72]. На бібліотеки покладалося завдання «культурно-суспільного виховання народних мас», що означало беззаперечну участь у суспільному житті. Власне бібліотека, яка до революції була публічною, народною, стала називатися «масовою»,

основний принцип її роботи – партійність. Діяльність бібліотек скеровувалася в ідеологічне русло і розглядалася як засіб впливу на «масу», основу якої становив робітничо-селянський читач.

Період 1917-1920-х рр. для бібліотек був складним, оскільки йому були притаманні як руйнівні тенденції, так і становлення нових традицій. Наслідки Першої світової війни, революційні події відбилися і на розвитку культури. В ці роки на Півдні України формується мережа бібліотек: бібліотеки створюються при професійних, культурно-просвітніх установах, відкриваються бібліотеки національних меншин, наукові бібліотеки при вищих навчальних закладах. Серед основних завдань у галузі бібліотечної політики – поповнення фондів публічних бібліотек українознавчою літературою, виданнями українською мовою, створення українських відділів.

На VIII з'їзді РКП (б) (1919 р.) були сформульовані програмні положення радянської держави в галузі культурного будівництва, а саме – пропаганди комуністичних ідей та розгортання політико-просвітницької роботи в народних масах. В Україні, в т. ч. на її південній частині, здійснюється формування засад радянської бібліотечної справи. Серед завдань – надання всебічної державної допомоги самоосвіті та розвитку робітників і селян, що було пов'язано з розвитком бібліотек. Перед бібліотеками Півдня України було поставлено завдання перебудувати свою роботу відповідно до Ленінських вказівок, щоб усім радянським читачам була надана можливість широкого використання фондів великих бібліотек. Тому бібліотеки ліквідованих установ та громадських об'єднань, приватні колекційні фонди, книги націоналізованих приватних бібліотек почали концентруватися у фондах наукових бібліотек, а також в обласних публічних та регіональних бібліотеках.

Починаючи з 1917 р., громадські бібліотеки Півдня України прагнули залучити до систематичного читання певні верстви населення, пропонуючи різні форми: безкоштовні абонементи вчителям народних шкіл, студентам, зміна графіків роботи бібліотек і т. ін., що дало позитивний результат: збільшилася кількість нових читачів, книговидач, формувалася

позитивний імідж бібліотек серед населення. Цікавим фактом було створення при Миколаївській центральній бібліотеці консультативно-довідкового бюро, в роботі якого брали участь 30 авторитетних фахівців з різних галузей знань. Вони допомагали читачам у підборі необхідної їм літератури. Це була ініціатива гуртка підтримки бібліотеки, членами якого 1925 р. стали 100 чоловік. Основне завдання даного гуртка полягало у пошуку додаткових асигнувань для бібліотеки. Отже, члени гуртка проводили платні спектаклі, вечори, лекції, рекламували діяльність бібліотеки за допомогою місцевої преси, чергували в читальні тощо [2, 19].

1918 р. – на початку 20-х рр. ХХ ст. бібліотеки, використовуючи різні форми, залучають до соціокультурного простору інформацію про бібліотеки та їхні фонди, що можна констатувати як фактор розвитку культури, мови українського народу та національних меншин, які проживали на Півдні України. Бібліотеки розглядалися осередком культури, і їхні культурно-просвітницькі заходи співвідносилися із завданнями бібліотеки, були пов'язані з пропагандою фондів, інформацією про фонди і бібліотеки тощо. Наприклад, серед методів пропаганди літератури Миколаївською центральною бібліотекою найбільш популярними у ці роки були: заняття читацьких гуртків різноманітної тематики, рекомендаційні плакати, списки літератури політичного характеру, лекції, вечори [2]. Бібліотеки для дітей використовують форми КПД, рекомендовані для читачів-дітей: читки газет, журналів, книг, бесіди, ігрові заходи [3].

III з'їзд Політпросвіту (1922 р.) поставив такі завдання: по-перше, вести боротьбу проти тенденцій, направлених на ліквідацію мережі хат-читалень, бібліотек і пунктів щодо боротьби з неграмотністю; по-друге, підняти політичний рівень бібліотекарів; по-третє, вести боротьбу за те, щоб бібліотеки перестали бути тільки книгосховищами, з котрих видають книги читачам, вони повинні стати знаряддям пропаганди комунізму. «Вожді ВКП(б) добре розуміли, що через бібліотеки та бібліотечну справу якнайкраще можна ідеологізувати та залучати до соціалістичного будівництва широкі маси населення, що завдяки бібліотекам

можна здолати неписьменність і створювати нових комуністичних кумирів, нових героїв комуністичної ідеології» [4, 39-40].

Публікації та звіти бібліотек тих років засвідчують певне поживлення бібліотечної діяльності, зокрема просвітницької в Одесі, Херсоні, Миколаєві. Починаючи з 1923 р., коли Губвиконком Одеси вніс до кошторису місцевого бюджету асигнування у 30 000 золотих рублів у рік на поповнення бібліотек, з'явилася можливість вести більш широку політпросвітницьку роботу і залучати до читання масового читача [5]. Змінюється мережа бібліотек Півдня України. Деякі бібліотеки взяті на державний облік. Спостерігається об'єднання бібліотек, зміна їхніх назв, статусу тощо. Але незмінною залишається проведення роботи з пропаганди літератури. Наприклад, Центральна-окружна бібліотека Одеси, що створена 1920 р. на основі бібліотеки «Общества приказчиков-евреев», проводила різні заходи щодо популяризації бібліотеки та її фонду, що налічував 30 000 примірників: виставки, вечори, зустрічі з письменниками, поетами, літературні кіновечори, виконувала функції бібліографічного відділу Політпросвіти, відкривала пересувні бібліотеки, що сприяли доведенню книг до різних верств населення та популяризації літератури з різних галузей знань.

Певну увагу задоволенню інтересів єврейських робітників, що становили значну частину серед одеського пролетаріату, приділяла Центральна робітничка бібліотека (1920 р.), сформована з колишньої бібліотеки «Общества торговцев и торговых агентов». Ця бібліотека стала першою в Одесі, яка з метою активізації розповсюдження книги і знань, зайнялася пересувною роботою, у стислий термін відкрила кілька обмінних пунктів на великих фабриках і заводах. Також різноманітною була і її політико-просвітницька діяльність, яка концентрувалася за такими темами: радянські свята, ленінізм, Комінтерн, профрух та ін. Використовується жива масова робота з дорослими читачами і дітьми – збори, наради, доповіді, екскурсії, свята, поглиблена робота у вигляді кружків, комісій та ін., видаються стінгазети, ведеться інтенсивна робота з єврейською книгою та єврейським читачем [5].

З'являються і незвичні для бібліотек форми роботи: бібліотечний карнавал до 1 травня на вулицях Одеси.

1 липня 1920 р. створена Українська державна бібліотека (УДБ) в Одесі, згідно з постановою Одеської губполітосвіти з метою формування фондів «Україніса» та українознавчої літератури. Основою даної бібліотеки стала бібліотека Одеської «Просвіти» та «Одеського українського клубу». УДБ поповнювалася книжками, виданими українською мовою, незалежно від їхнього змісту, а також виданнями, написаними будь-якою мовою, що так чи інакше стосувалися України або народів, які її населяли. 1922 р. УДБ об'єдналася зі своєю Молдаванською філією під назвою Українська державна бібліотека ім. Т.Г. Шевченка в Одесі. Бібліотека одержувала всі українські книги, які надходили до Одеси. Досить повно було представлено українську книгу XIX – початку XX ст., багато галицьких та буковинських видань [1]. Отже, фонд бібліотеки активно використовувався у просвітницькій діяльності, зокрема у масовій роботі бібліотеки (лекції, вечори, дні української книги, зустрічі з українськими письменниками), наочній формі популяризації знань (книжкові виставки, перегляди літератури), підготовці списків літератури тощо.

У 20-і рр. XX ст. Одеська губерньська бібліотека (нині – Одеська обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Грушевського) стала «однією з ланок ідеологічної роботи, просвітницьким закладом, поповнювала свої фонди всіма книгами і періодичними виданнями, що виходили з друку» [6, 7].

Виділялася діяльність Херсонської громадської бібліотеки. «Розмаху політосвітової її могла позаздрити будь-яка столична бібліотека» [5]. В бібліотеці проводилися виставки, агіткампанії, вечори, зустрічі з письменниками, створений гурток розповідачів. Активну роль відіграла директор бібліотеки В. Шенфінкель, за участі якої було організовано та проведено багато заходів, зокрема до річниць пам'яті Т. Шевченка, О. Герцена, свята книги «Паризька комуна», літературні вечори, «голосні читання», вечори «живої» бібліографії та художнього читання, екскурсії по бібліотеці та інші заходи [8].

Л. Коган у публікаціях 20-х рр. відзначає діяльність і Центральної дитячої бібліотеки м. Николаєва. Бібліотека проводила бесіди і читки книг на політичні теми, вела альбом з малюнками дітей на теми революції [3].

Отже, бібліотеки активно проводили масову агітаційну роботу з різних питань, ініційованих партією: боротьба з буржуазними пережитками, ліквідація неписьменності, антирелігійна пропаганда. Перед ними постало завдання розробляти різноманітні прийоми впливу на «читацьку масу», правильне тлумачення змісту тексту будь-якого твору, коригування інтересів і запитів читача відповідно до «політичного моменту».

Із метою поширення комуністичної ідеології при бібліотеках створювали політичні гуртки, проводили лекції, доповіді, вечори запитань і відповідей. Готувалися рекомендаційні списки для читання пролетаріату, селянства та «прошарку». Матеріали про створення таких списків авторів Л. Хавкіної-Гамбургер, М. Слуховського, Є. Мединського та ін. публікувалися на сторінках журналу «Красный библиотечарь». Під заборону потрапили твори Л. Андрєєва, М. Лескова, І. Буніна, А. Конан-Дойля, Л. Толстого, Ф. Достоєвського, І. Гончарова, І. Тургенева, О. Введенського, Д. Гардинга та ін. Вилученню підлягала і література релігійної пропаганди. Вилучалися фонди згідно з інструкцією «Про перегляд книжкового складу бібліотек та вилучення контрреволюційної й антихудожньої літератури» (1923 р.). Приміром, в Одеській губернії було вилучено 8 тис. примірників ідеологічно шкідливих видань [1, 124].

Треба зазначити, що з боку партійного апарату і каральних органів СРСР за організацією та змістом роботи бібліотек здійснювався жорсткий контроль. Вилучалися так звані «шкідливі книги», на сторінках «Красного библиотечаря» публікувався «Список детских книг, подлежащих изъятию из детских библиотек», давався перелік «невгодних авторів». Вилучалися казки, повісті, історична література тощо.

Водночас розпочинається робота з керівництва читанням. Триває перевірка того, що і як читають різні верстви населення, що можна читати на «голосних читаннях» та

«Читацьких гуртках», які організовувалися в бібліотеках [9].

Можна відзначити, що вже в першій половині 20-х рр. ХХ ст. були створені певні умови для діяльності бібліотек з національними меншинами. Були створені спеціалізовані бібліотеки, окремі відділи в бібліотеках з обслуговування окремих національних меншин, позастаціонарні форми обслуговування. Публікації 20-30-х рр. ХХ ст. свідчать, що питання про стан фондів бібліотек мовами національних меншин та їхнє комплектування були досить актуальними (С. Сірополко, А. Рубинський, Д. Балика, Л. Коган, А. Клименко, Х. Розенберг, В. Кіров, П. Глаголев та ін.) [3; 5; 10; 11; 12]. Отже, можна констатувати, що вже в перший період відродження культур національних меншин були усвідомлені значна роль і місце бібліотеки в реалізації цього процесу.

У березні 1926 р. оргбюро ЦК КП(б) України ухвалило Постанову «Про роботу сільбудів та хат-читалень», в якій відзначалося, що бібліотеки, поряд лікнепами та школами для малописьменних, беруть участь у роботі з ліквідації неписьменності. На перший план мали висуватися форми масової роботи (методами лекцій, доповідей, вечорів запитів та відповідей). Пізніше, Всеукраїнська агітаційно-пропагандистська нарада (1929 р.) відзначила недостатньо активну роботу хат-читалень на селі, що вони і сільбуду ще не стали центрами культпросвітрова. Але культурно-масова робота розвивалася.

У 20-х рр. ХХ ст. активно практикували організацію виставкової роботи, обговорення книг, голосні читання, політичні агітаційні кампанії. Популярними були «живі газети», театралізовані дійства, в основу яких поклався сюжет боротьби між пролетаріатом і буржуазією та перемоги світової революції.

Різні джерела щодо роботи бібліотек Півдня України дають підстави назвати і такі форми роботи, як: дні та вечори книги, колективні читки, «журнал мнень», «черные и красные доски», гуртки «друзів книги», політсуди над нечитаючими. 1925 р. була запропонована нова форма обслуговування – «колективний абонемент», яка потім трансформувалась у «класний абонемент».

КПД бібліотек була тісно пов'язана і з пропагандою краєзнавчої літератури. Вже у

цей період набуває активного розвитку бібліотечне краєзнавство. Н.М. Кушнарєнко відзначає, що «результатом усіх соціальних чинників, що визначився як підґрунтя для еволюціонування бібліотечного краєзнавства, стало залучення до розбудовчих процесів усіх регіонів України та розгортання в їхніх межах місцевої науки – краєзнавства на засадах національного патріотизму. Народ України прагнув усебічного вивчення та перетворення свого рідного краю» [13, 402]. Центрами краєзнавчої роботи в Україні стали державні наукові бібліотеки. Серед бібліотек Півдня України, які на той час активно здійснювали краєзнавчу роботу, слід назвати: Центральну наукову бібліотеку в Одесі, Одеську державну публічну бібліотеку, Херсонську центральну державну бібліотеку. В Одеській публічній бібліотеці 1922 р. був створений відділ рідкісних видань (музей книги), в якому були зібрані цінні краєзнавчі документи, зокрема документи з історії Одеси та Новоросійського краю (книги, газети, описи Одеси, фотографії тощо). Найцінніші краєзнавчі документи були відібрані для створення самостійного краєзнавчого відділу, а 1925 р. – і створення краєзнавчого каталогу «Одесика».

Із метою поширення краєзнавчих знань, відповідно до «Положення про центральні гурбернські і повітові бібліотеки» (1925 р.), рекомендувалося створювати в бібліотеках спеціальні краєзнавчі відділи з фондом, в якому б зосереджувалася література, що вийшла в межах краю та присвячувалася краю, а також організація краєзнавчих гуртків. У ці роки здійснювалася робота з формування краєзнавчих фондів, створення краєзнавчих каталогів (картотек), підготовки рекомендаційних списків літератури, краєзнавчих бібліографічних покажчиків. Бібліотеками різних видів готуються виставки літератури, бібліотечні плакати, бібліографічні огляди краєзнавчої літератури. Розпочинається робота з пропаганди краєзнавчої літератури з використанням масових форм роботи.

Бібліотеки міст, районів та сіл Півдня України з метою збільшення інформації про історію, культуру даного краю, маючи обмаль краєзнавчих видань, приступили до таких бібліотечних і небібліотечних засобів: створення папок газетних вирізок, альбомів фотографій, спогадів місцевих жителів щодо конкретних

фактів та подій, альбомів записів народного фольклору, звичаїв, обрядів, легенд та ін. Бібліотеки залучали для проведення цієї роботи не тільки самих бібліотекарів, а й своїх читачів, що призводило до більш активного вивчення свого краю, до самоосвіти, а отже – і читання.

Таким чином, у період неписьменності значної частини місцевого населення Півдня України бібліотеки були найдоступнішим культурним закладом для всього населення, спроможним задовольняти їхні потреби у знаннях з різних галузей наук, зокрема краєзнавчих знаннях. Серед форм пропаганди краєзнавчих знань у 20-30-і рр. ХХ ст. широко використовувалися лекції, консультації, вечорі-конференції, бесіди, краєзнавчі екскурсії. Особливою та надзвичайно корисною у різні часи залишається така форма як виставка літератури, зокрема краєзнавчих документів.

20-30-і рр. ХХ ст. також характеризуються адміністративно-територіальним переділом України, в т. ч. її південного регіону (1932 р. – створення Одеської обл., 1937 р. – Миколаївської обл.), що вплинув на створення обласних бібліотек, визначення їхніх напрямів діяльності та функцій.

У бібліотечній справі України почала відчуватися цілеспрямована переорієнтація діяльності на масового читача, політосвітню роботу, діяльність з ідеологічного виховання мас. Особлива увага приділялася залученню до масової роботи молодих читачів та дітей, адже в радянському суспільстві одним із головних завдань було моральне виховання підростаючого покоління, здатного до розвитку та зміцнення нового соціального порядку. Бібліотеки для дітей, шкільні бібліотеки ведуть політпросвітницьку роботу, використовуючи і клубні форми, методи агітації та пропаганди: «библіотечні інсценування», суди, «живі газети», дні книги, вечори. Також необхідно зазначити, що «соціалізація дітей багато в чому визначалась їхньою участю в піонерській організації, члени якої мали підтримувати певний стиль поведінки, зокрема дотримуватися певного кола читання» [14].

Слід додати, що наприкінці 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. бібліотеки ставали провідниками ідей індустріалізації, колективізації, соціалістичних змагань, виконання планів п'ятирічок

[15, 105-106], спрямували свою діяльність на пропаганду рішень Комуністичної партії. Дана тематика простежується у назвах книжкових виставок, масових форм роботи. Активно проводилася антирелігійна пропаганда. У клубах та бібліотеках влаштовували атеїстичні виставки, проводили антирелігійні кампанії. Ставали популярними комплексні масові форми роботи – Свята книги, тижні та місячники книги, книжкові карнавали, літературні кіновечори.

Слід приділити увагу і тому факту, що наприкінці 20-х рр. на сторінках журналу «Красный библиотекарь» були сформульовані так звані робочі лозунги бібліотек: «Книгу на улицу», «Библиотека в самую гущу демонстрантов», «Библиопробанда на улицу», «Книга на суд читателя», «Книга в массы». Отже, відповідно до постанов Центрального виконавчого комітету СРСР, бібліотеки України, в т. ч. і Півдня України, брали участь в «інсценуваннях» та «постановках», організації виставок, зустрічей з письменниками в Дні демонстрацій та народних гулянь.

Але в 30-і рр. ХХ ст. «партійні та державні постанови було спрямовано на перетворення бібліотек із культурно-просвітницьких установ на центри систематичної пропаганди комунізму. Створення спецфондів і спецхранів призвело до вилучення для кількох поколінь українців із наукового і культурного обігу значного пласту української і світової культури» [1, 158; 7]. Можна констатувати, що бібліотеки в 30-і рр. включилися у пропаганду нової ідеології, але поряд з ідеологічними стереотипами здійснюють популяризацію творчості українських та зарубіжних письменників, літературу з різних галузей знань. Виставка розглядається як метод культурно-масової діяльності.

Провідні бібліотеки Півдня України наприкінці 20-30-х рр. працюють над створенням каталогів і картотек, бібліографічних оглядів та бібліографічних покажчиків. Наприклад, в Українській державній бібліотеці ім. Т. Шевченка в Одесі, крім традиційних алфавітного та систематичного, були створені каталог Жовтневої революції (історія революції та радянського будівництва), предметний каталог журнальних статей, каталог Sewcenkiana, Frankiana, літературознавства та бібліографічний [16].

В Одеській публічній бібліотеці обслуговував читачів Музей книги, відділи україніки, одесици, єврейський відділ. 1925 р. був організований і кабінет марксизму-ленінізму, основними напрямками роботи якого були: створення предметного каталогу з марксизму, керування читанням, укладання бібліографічних списків із питань марксизму для читачів та бібліотек, організація виставок літератури, лекцій та ін. [17; 18].

Слід відзначити, що в 20-30-і рр. бібліотеки Одеси активно працювали над створенням зведених каталогів з іноземної періодики, музичної літератури, медичної періодики, що також вплинуло на просування літератури до читача. Масова робота в 30-і рр. доповнюється такими формами: вечори ударників соціалістичної праці, музичні бесіди, ранки, бібестаети, техпоходи, виставки дитячих малюнків.

У 30-і рр. відкриваються вищі навчальні заклади в Одесі, Миколаєві та Херсоні, а отже, і в їхній структурі – бібліотеки. Спостерігається створення нових бібліотек у містах і селах Півдня України, збільшуються показники обсягів фонду та його використання.

Отже, 20-30-і рр. ХХ ст. в історії КПД бібліотек були складними, суперечливими, пов'язаними зі створенням нових бібліотек у містах та селах, визначенням основних напрямів роботи, форм і методів просвітництва, зростанням рівня освіти і культури населення, поступовим усвідомленням ролі бібліотек у просвіті широких мас, залученням бібліотекарів до «живої» роботи, поживленям культурно-просвітницької діяльності. Бібліо-

теки набули авторитету як культурні та просвітницькі центри. Культурно-просвітницька робота розглядалася як система заходів, що сприяє комуністичному вихованню мас, підйому їхнього загального культурного розвитку. Із завданнями політпросвітництва вирішувалися і загальнокультурні завдання. Отже, паралельно з назвою *політпросвітробота* використовувалося словосполучення *культпросвітробота*. Зміни в соціально-культурному житті країни спонукали до виникнення нових форм масової роботи: активно практикували читацькі конференції, зустрічі з письменниками, обговорення книг, літературні екскурсії, бібліографічні огляди, вечори робітничої критики, вечори ударників, літературні диспути, вечори художньої та наукової літератури, обмін відгуками про прочитане. Широке розповсюдження отримала така форма роботи масових бібліотек як читацькі гуртки, об'єднання «друзів книги», літературні об'єднання. Поступово індивідуальні форми роботи почали витіснятися масовими заходами, спрямованими на ідеологічний вплив на читача: «живі газети», усні газети, політгазети, політбої та ін. «Більшовицька влада не тільки віддавала належне культурній ділянці в ідеологічній роботі, а й всіляко сприяла її розвитку через бібліотеки як головні форпости комуністичної ідеології, а також заклади, що сприяють самоосвіті людських мас в СРСР» [9, 42]. Отже, для визначеного періоду характерним є пошук та розвиток нових форм, що відповідали умовам існування нового суспільства.

Використані джерела

1. Дубровіна Л.А. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті [Текст] / Л.А. Дубровіна, О.С. Онищенко. – К., 2009. – 530 с.
2. Іванова І.Ф. З історії Миколаївської громадської бібліотеки (1881-1917) / І.Ф. Іванова // Історія бібліотечної справи в Україні : зб. наук. праць. – Вип.1 – К., 1995. – С. 15-24.
3. Коган Л. Одеська Центральна дитяча бібліотека / Л. Коган // Красный библиотекарь. – 1927. – № 10. – С. 51-62.
4. Зніщенко М.П. Красный библиотекарь – роки 1927, 1928: події, факти, коментарі. Погляд із ХХІ століття. Хроніка надій та ілюзій / М.П. Зніщенко // Вісн. Кн. палати. – 2013. – № 8. – С. 39-42.
5. Коган Л. Библиотечное дело в Одесской губернии / Л. Коган // Красный библиотекарь. – 1925. – № 8. – С. 72-79.
6. Бібліотека: роки і люди : докум.-бібліогр. збірник. Вип. 2. Літопис минулого, сьогодення Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. Грушевського [Електронний ресурс] / підготув. : Т.О. Андропова, Т.А. Канєвська, О.А. Булгакова. – Одеса, 2010. – (До 135-річчя заснування Бібліотеки). – Режим доступу : <http://ru.calameo.com/books/000856186b58d29c3b6f4>. – Заголовок з екрана.

7. Каракоз О. Бібліотека як складник системи радянських ідеологічних інституцій у 1919-1923 рр. / О. Каракоз // Бібл. планета. – 2004. – № 2. – С. 29-32.
8. Сільванський С.О. Віра Костянтинівна Шенфінкель / С.О. Сільванський // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1930. – № 4. – С. 68.
9. Зніщенко М.П. Красный библиотечный работник – рік 1926: події, факти, коментарі. Погляд із ХХІ століття. Хроніка надій та ілюзій / М.П. Зніщенко // Вісн. Кн. палати. – 2013. – № 4. – С. 38-42.
10. Коган Л. Библиотечная жизнь Одессы до и после Октября / Л. Коган // Красный библиотечный работник. – 1927. – № 9. – С. 42-54.
11. Клименко А. Внимание национальным меньшинствам: библиотеки национальных меньшинств / А. Клименко // Красный библиотечный работник. – 1931. – № 7. – С. 100-101.
12. Почтенная А. Библиотека должна быть необходимым звеном в развитии национальной культуры / А. Почтенная // Красный библиотечный работник. – 1934. – № 6. – С. 15-19.
13. Кушнарченко Н.М. Бібліотечне краєзнавство : підручник / Н.М. Кушнарченко. – К. : Знання, 2007. – 502 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
14. Печена А.В. До становлення масової роботи вітчизняних бібліотек: суспільно-історичний аспект [Електронний ресурс] / А.В. Печена // Вісн. ХДАК. – 2011. – Вип. 34. – Режим доступу : http://b.c8.net.ua/click?1633,52256&491640612&3&3' target=_top<img src. – Заголовок з екрана.
15. Культурно-просветительная работа в СССР : учеб. пособие / ред. Т. А. Ремизова. – М. : Просвещение, 1974. – 272 с.
16. Комаров Б. Українська Державна Бібліотека ім. Т. Шевченка в Одесі (УДБ) за останні чотири роки (1925-1928) / Б. Комаров // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1929. – № 3. – С. 119-120.
17. Берман Я. Одеська Публ. Бібліотека / Я. Берман // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1930. – № 4. – С. 105-107.
18. Ніринська Е. Кабінет марксизму-ленінізму Одеської державної публічної бібліотеки / Е. Ніринська // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1928. – № 2. – С. 119-122.

References

1. Dubrovina L.A. (2009). Libraries in Ukraine in the XX century. Kyiv [in Ukrainian].
2. Ivanova I.F. (1995) History of Mykolaiv public library (1881-1917). The history of libraries in Ukraine: Coll. Science. Papers (vol. 1), (pp. 15-24). Kyiv [in Ukrainian].
3. Kohan L. (1927). Odessa Central Children's Library. Krasnyi byblyotekar, 10, 51-62 [in Ukrainian].
4. Znishchenko M.P. (2013). Red byblyotekar - the years 1927, 1928: events, facts, comments. View from the XXI century. Chronicle of hopes and illusions. Visn. Kn. Palaty, 8, 39-42 [in Ukrainian].
5. Kohan L. (1925). Case in Odesskoy Byblyotechnoe province. Krasnyi byblyotekar, 8, 72-79 [in Ukrainian].
6. Library: the years and people. (2010). Vol. 2. The Chronicles of the past, present Odessa Regional Universal Scientific Library Hrushevsky. Retrieved from <http://ru.calameo.com/books/000856186b58d29c3b6f4>. Odesa [in Ukrainian].
7. Karakoz O. (2004). The library system as a component of the Soviet ideological institutions in 1919-1923. Bibliotekna planeta, 2, 29-32 [in Ukrainian].
8. Silvanskyi S.O. (1930). Vera K. Shenfinkel. Zhurnal bibliotekoznavstva ta bibliografii, 4, 68 [in Ukrainian].
9. Znishchenko M.P. (2013). Red byblyotekar - Year 1926: events, facts, comments. View from the XXI century. Chronicle of hopes and illusions. Visn. Kn. Palaty, 4, 38-42 [in Ukrainian].
10. Kohan L. (1927). Library of Odessa life before and after October. Krasnyi byblyotekar, 9, 42-54 [in Ukrainian].
11. Klymenko A. (1931). Attention to national minorities: national minorities library. . Krasnyi byblyotekar, 7, 100-101 [in Ukrainian].
12. Pochtennaia A. (1934). The library should be a necessary step in the development of national culture. Krasnyi byblyotekar, 6, 15-19 [in Ukrainian].
13. Kushnarenko N.M. (2007). Library local history. Kyiv : Znannia [in Ukrainian].
14. Pechena A.V. (2011). By becoming a mass of local libraries: the socio-historical perspective. Visn. KhDAK (vol.34). Retrieved from: http://b.c8.net.ua/click?1633,52256&491640612&3&3' target=_top<img src. [in Ukrainian].
15. The cultural and educational work in the Soviet Union. (1974). Moskva : Prosveshchenye [in Russian].

16. Komarov B. (1929). Ukrainian State Library. Shevchenko in Odessa (NSA) for the last four years (1925-1928). Zhurnal bibliotekoznavstva ta bibliohrafi, 3, 119-120 [in Ukrainian].

17. Berman Ya. (1930). Odessa Public Library. Zhurnal bibliotekoznavstva ta bibliohrafi, 4, 105-107 [in Ukrainian].

18. Nirynska E. (1928). Cabinet of Marxism-Leninism Odessa State Public Library. Zhurnal bibliotekoznavstva ta bibliohrafi, 2, 119-122 [in Ukrainian].

УДК 025.2:351,751.5:027.5(477) «192»

О.О. Каракоз

ЦЕНзуРА ЯК ЗАСІБ ІДЕОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ (20-і рр. ХХ ст.)

На підставі вивчення нових архівних джерел та літератури виявлено вплив цензурної політики на формування фондів публічних бібліотек; ідеться про вилучення «ідейно-сумнівної» літератури з книжкових фондів, що позначалося на задоволенні інформаційних потреб користувачів; з'ясовано принципи роботи радянських цензурних інституцій, що регламентували напрями діяльності публічних бібліотек, перетворюючи їх на заклади політосвіти; показано бібліотечну цензуру як соціальне явище; відображено значення обмеження інформації, друкованого слова та національної думки.

Ключові слова: цензура, бібліотека, радянська цензура, доба тоталітаризму, «чистка» фонду, бібліотечна цензура.

Е.А. Каракоз

ЦЕНзуРА КАК СРЕДСТВО ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ФОРМИРОВАНИЕ ФОНДОВ ПУБЛИЧНЫХ БИБЛИОТЕК УКРАИНЫ (20-е гг. ХХ ст.)

На основании изучения новых архивных источников и литературы выявлено влияние цензурной политики на формирование фондов публичных библиотек; говорится об изъятии «идейно-сомнительной» литературы из книжных фондов, что сказывалось на удовлетворении информационных потребностей пользователей; выяснено принципы работы советских цензурных институтов, регламентирующих направления деятельности публичных библиотек, превращая их в учреждения политпросвещения; показано библиотечную цензуру как социальное явление, отражено ее значение для ограничения информации, печатного слова и национальной мысли.

Ключевые слова: цензура, библиотека, советская цензура, сутки тоталитаризма, «чистка» фонда, библиотечная цензура.

Elena Karakoz

CENSORSHIP AS A MEANS OF IDEOLOGICAL INFLUENCE ON THE FORMATION OF FUNDS OF PUBLIC LIBRARIES IN UKRAINE (20-IES XX CENTURY)

Based on the study of new archival sources and literature revealed the influence of censorship policy on the formation of funds of public libraries, said the seizure of «ideologically questionable» literature from the book funds, which affected the information needs of users, found the principles of Soviet censorship institutions regulating the activities of public Libraries, turning them into institutions of political education, the library is shown censorship as a social phenomenon reflected its importance to limit the information printed words and national thought.

Keywords: censorship, the library, the Soviet censorship, days of totalitarianism, trimmingfund, library censorship.